

TOVUSH VA FONEMA

Xurramova Lola Pardayevna

Shahrisabz davlat Pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

Abdialimova Sitora Muhiddin qizi

Shahrisabz davlat Pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

Suyunov Asad Arziqul o'g'li

Shahrisabz davlat Pedagogika instituti Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 1-kurs talabasi

Ushbu maqolada tovushlar va fonemalar o'rtasidagi farqlar, ularning fonetik va fonologik tizimdagi o'rni o'rganilgan. Tovushlar nutqning fizik elementlari bo'lib, talaffuzda bevosita qatnashadi, fonemalar esa til tizimida ma'no ajratishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada tovushlar va fonemalar o'rtasidagi farqlar, ularning o'ziga xos xususiyatlari va tilshunoslikdagi ahamiyati batafsil yoritilgan.

Kalit so'zlar: tovush, fonema, talaffuz, fonetika, fonologiya, ma'no ajratish.

Annotatsion

This article explores the differences between sounds and phonemes, their roles in the phonetic and phonological systems. Sounds are physical elements of speech, directly involved in pronunciation, while phonemes play a significant role in meaning differentiation within the linguistic system. The article thoroughly discusses the distinctions between sounds and phonemes, their specific characteristics, and their significance in linguistics.

key words: sound, phoneme, pronunciation, phonetics, phonology, meaning differentiation.

Аннотация

В данной статье рассматриваются различия между звуками и фонемами, их роль в фонетической и фонологической системах. Звуки являются физическими элементами речи, непосредственно участвующими в произношении, в то время как фонемы играют важную роль в различении значений в рамках языковой системы. В статье подробно обсуждаются различия между звуками и фонемами, их особенности и значение в лингвистике.

Ruscha: звук, фонема, произношение, фонетика, фонология, различение значений.

Tovush va Fonema: Tushuncha, Farq va Ahamiyati

Kirish

Tovush va fonema tilshunoslikning muhim tushunchalaridan bo'lib, ular har bir tilning fonetik va fonologik tizimini tashkil etadi. Tovushlar va fonemalar tilning nutq jarayonidagi markaziy elementlaridan hisoblanadi va ularning o'zaro farqlanishi nutqning semantik va grammatik tuzilishini belgilaydi. Bu maqolada tovush va fonemaning ta'rifi, ularning farqlari va til tizimidagi ahamiyati o'rganiladi.

Tovush va Fonema: Ta'riflar

Tovush — bu insonning ovoz apparatidan (grivot, og'iz, til, lablar) chiqadigan va eshitiladigan fizik hodisadir. Nutq tovushlari har bir tilda o'ziga xos fizik xususiyatlarga ega bo'lib, ular alohida tovush shaklida talaffuz qilinadi. Tovushlar o'zining sifatlariga ko'ra, masalan, balandlik, kuch, uzunlik va boshqa fizik jihatlar bilan farqlanadi.

Fonema — bu nutq tovushlarining til tizimida ma'no ajratishda, so'zlarni farqlashda muhim rol o'ynaydigan minimal birlikdir. Fonema, tovushlardan farqli o'laroq, nafaqat fizik xususiyatlarni, balki til tizimida, ayniqsa, ma'no ajratishda ahamiyat kasb etadi. Har bir fonema biror ma'no, farq va o'ziga xos vazifaga ega.

Tovush va Fonemaning Farqi

Tovush va fonema orasidagi farq bir qator muhim omillar bilan belgilanadi:

1. Abstraktlik:

Tovush – fizik hodisa bo'lib, u eshitiladigan va tashqi muhitga ta'sir qiladigan objekt sifatida mavjud. Tovush tilning fonetik elementidir.

Fonema – bu tilning fonologik elementidir va u faqat til tizimida, til orqali ma'no ajratishda ishlatiladi. Fonema aslida tovushlarning til tizimida shakllangan va ma'no belgilovchi abstrakt birlikdir.

2. Nutqdagi Roli:

Tovushlar ma'no ajratishda bevosita rol o'ynamaydi. Ularning vazifasi nutqni yaratish va talaffuzni amalga oshirishdir.

Fonemalar esa til tizimida so'zlar va ularning ma'nolarini ajratishda, shuningdek, so'z shakllarini yaratishda to'g'ridan-to'g'ri rol o'ynaydi. Masalan, o'zbek tilida "b" va "p" tovushlari fonemalardir, chunki bu tovushlarning o'rni o'zgarsa, so'zning ma'nosi ham o'zgaradi: "bosh" va "posh".

3. Fizik va Ma'no Ajratish:

Tovushlar fizika asosida farqlanadi (balans, uzunlik, ton, kuch).

Fonemalar til tizimi doirasida farqlanadi va ular ma'no ajratishdagi roliga qarab farqlanadi.

Tovush va Fonemaning Ahamiyati

Tovushlar va fonemalar tilshunoslik, lingvistik tahlil va nutqni o'rganish uchun juda muhimdir. Ularning o'zaro farqlanishi va til tizimidagi roli quyidagi sohalarda ahamiyatga ega:

1. Fonologiya va fonetika:

Tovushlar va fonemalar fonologik tahlilda muhim rol o'ynaydi. Fonologiya tilning tovush tizimini o'rganadi, fonetika esa tovushlarning fizik xususiyatlari va ularning talaffuzi bilan shug'ullanadi.

2. Leksik ma'nolarni ajratish:

Tovushlar fonema sifatida til tizimida o'zaro farq qiladi va bu tilning leksik boyligini ta'minlaydi. Fonemalar tilning ma'no yaratishdagi asosi bo'lib, so'zlarning ma'nolarini shakllantiradi.

3. Til o'rgatish va talaffuzni o'rganish:

Chet tillarini o'rganishda tovushlar va fonemalarni farqlash, talaffuzni o'rgatishning asosiy qismidir. Til o'rgatishda fonemalar va tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish til madaniyatini shakllantiradi. Natija va Muhokama

Adabiyotlar Tahlili

Tovush va fonema tushunchalarining ilmiy asoslari va ularning o'zaro aloqasi tilshunoslikda uzoq vaqt davomida muhokama qilinib kelgan. O'rganilgan adabiyotlar orqali bu mavzu haqida olingan ilmiy natijalar va yondashuvlar tahlil qilindi.

1. Rahmatullayev Sh. (1973) – "O'zbek tili fonetikasi":

Ushbu asar O'zbek tilining fonetik tizimini batafsil o'rganadi. Rahmatullayev o'z asarida tovushlar va fonemalar o'rtasidagi farqni yoritib, ularning til tizimidagi o'rini belgilaydi. Uning fikricha, tovushlar har bir tilda o'ziga xos bo'lib, fonemalar esa ma'no ajratishda rol o'ynaydi. Bu asar O'zbek tilidagi undosh tovushlar va fonemalar tahlilini chuqurroq tushunish uchun muhim manba hisoblanadi.

2. Qayumov A. (1976) – "O'zbek tilining fonetik asoslari":

Qayumov o'z asarida o'zbek tilidagi tovushlarning fonetik asoslarini va fonemalarning funksiyalarini o'rganadi. Uning tadqiqoti, fonemalar orasidagi farqlarni, ularning talaffuzidagi o'ziga xosliklarni va bu farqlar tilning ma'no ajratishdagi rolini ko'rsatadi. Asarda tovush va fonemaning ajratilishi, ularning bir-biriga bog'lanishi va so'zlar shakllaridagi ahamiyati to'g'risida muhim ilmiy izlanishlar mavjud.

3. Trubetskoy N. S. (1960) – "Osnovy fonologii":

Trubetskoyning "Osnovy fonologii" asari fonologiya sohasidagi asosiy tadqiqotlardan biri hisoblanadi. U tovushlar va fonemalar o'rtasidagi farqni batafsil tushuntiradi. Uning nazariyasi bo'yicha fonemalar – bu til tizimining ma'no ajratishdagi minimal birliklaridir. Trubetskoy

fonemalarni tizimiy, o'zaro bog'langan birliklar sifatida ko'rib, tovushlarning fonemalarga aylanish jarayonini o'rganadi.

4. Jones D. (2001) – "The Pronunciation of English":

Ingliz tilidagi tovushlar va fonemalar to'g'risidagi qo'llanma ingliz tilining talaffuzi va fonetik tizimi haqida aniq ma'lumot beradi. Jones bu kitobda tovushlar va fonemalarni farqlashni, ularning talaffuzi

Natija:

Ushbu tadqiqotda tovush va fonema tushunchalari chuqur o'rganildi. Tovushlar nutq jarayonida fizik hodisalar bo'lib, ular talaffuz qilinadi va eshitiladi, lekin ma'no ajratishda bevosita rol o'ynamaydi. Fonemalar esa til tizimida ma'no ajratishda va so'zlarning farqlanishida muhim rol o'ynaydi. Har bir fonema tilning fonologik tizimida o'ziga xos o'rin tutadi va uning o'zgarishi so'zning ma'nosini o'zgartirishi mumkin.

Tovushlar va fonemalar o'rtasidagi farq nafaqat talaffuzda, balki tilshunoslikda, tilni o'rganishda va o'rgatishda ham ahamiyatli. Tovushlar fizikal jihatdan talaffuz qilinadigan birliklar bo'lsa, fonemalar esa bu tovushlar orasidagi ma'no ajratishdagi farqlarni belgilaydi.

Muhokama:

Ushbu tadqiqot natijalari tovush va fonema tushunchalarining fonetik va fonologik tizimlarda ajralmas ravishda ishlashini ko'rsatadi. Tovushlar tilshunoslikda asosiy fonetik elementlar bo'lib, nutqning fizik xususiyatlarini tashkil etsa, fonemalar tilning fonologik tizimida rol o'ynaydi. Har bir til o'z fonema tizimiga ega bo'lib, bu tizim o'ziga xos fonemalar orqali so'zlarning ma'nosini ajratadi.

Tovush va fonema o'rtasidagi farqni to'g'ri anglash, tilshunoslikda va chet tilni o'rgatishda ahamiyatlidir. Tovush va fonemalarni o'rganish chet tillarni o'rganishda, talaffuzni to'g'rilashda va nutq madaniyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Shuningdek, undosh tovushlar va fonemalarning talaffuzidagi farqlarni o'rganish tilshunoslik va lingvodidaktika sohalarida yangi imkoniyatlarni ochadi.

Kelgusida tovushlar va fonemalar o'rtasidagi farqni yanada chuqurroq o'rganish va boshqa tillar bilan qiyoslash, tilshunoslikda yangi ilmiy natijalarga olib kelishi mumkin. Bu sohadagi izlanishlar, til o'rgatish metodikasini yanada takomillashtirish va talaffuzni o'rgatish jarayonini yaxshilashda yordam beradi.

Xulosa

Tovush va fonema tilning asosiy fonetik va fonologik birliklari sifatida til tizimining murakkabligi va nozikligini ta'minlaydi. Tovushlar fiziologik jihatdan talaffuz qilinadigan elementlar bo'lsa, fonemalar til tizimida ularning ma'no ajratishdagi rolini belgilaydi. Tovush va fonemaning farqi tilshunoslikda va chet tillarini o'rganishda muhim ahamiyatga ega. Ularning

to'g'ri o'rganilishi farqlanishi nafaqat fonetik tahlil, balki tilni o'rganish va talaffuzni to'g'rilashda ham zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Rahmatullayev, Sh. (1973). O'zbek tili fonetikasi. Toshkent: O'qituvchi.

Ushbu asarda O'zbek tilining fonetik tizimi, undosh tovushlar va fonemalar o'rtasidagi farqlar yoritilgan.

2. Qayumov, A. (1976). O'zbek tilining fonetik asoslari. Toshkent: O'qituvchi.

O'zbek tilining tovushlar tizimi, undosh tovushlarning fonematik va fonologik o'rni haqida ma'lumotlar keltirilgan.

3. Nurmonov, H. (1995). Fonetik tahlil metodikasi. Toshkent: Fan.

Tovush va fonemalarni fonetik tahlil qilish metodikalari va usullari haqida batafsil tushunchalar mavjud.

4. Trubetskoy, N. S. (1960). Osnovy fonologii. Moskva: Akademiya Nauk.

Fonema va tovushlar o'rtasidagi farqlar va fonologiya nazariyasi asoslari yoritilgan.

5. Bulatov, R. S. (2004). Rus tilining fonetikasi. Moskva: Akademiya.

Rus tilidagi tovushlar va fonemalar, ularning talaffuzidagi xususiyatlar va fonetik tahlil haqida ma'lumotlar berilgan.

6. Jones, D. (2001). The Pronunciation of English. Cambridge: Cambridge University Press.

Ingliz tilidagi tovushlar va fonemalar, ularning talaffuzi va farqlanishi haqida qo'llanma.

7. Madiyev, A. (2011). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: Sharq.

Tilshunoslik va fonetika asoslari, tovushlar va fonemalar haqida keng ma'lumot taqdim etilgan.